

WŁADYSŁAW LEOPOLD JAWORSKI
(1865–1930)

Władysław Leopold Jaworski urodził się w 1865 roku w Karsach (gubernia kielecka Królestwa Polskiego) w niezamożnej rodzinie szlacheckiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej z ziemi sandomierskiej przyjeżdża do Galicji, gdzie kształci się w Gimnazjum św. Anny i Gimnazjum im. Króla Jana Sobieskiego w Krakowie. Po zdaniu matury w 1884 roku, podejmuje studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. Na studiach wyróżnia się niepospolitymi talentami naukowymi i przywódczymi, o czym świadczy wybór młodego Jaworskiego na prezesa Czytelni Akademickiej, stowarzyszenia skupiającego wówczas życie ideowe młodzieży akademickiej. Po ukończeniu studiów (1888) pracuje w Prokuraturii w Krakowie (do 1895 roku) na stanowisku koncypienta. W czerwcu 1889 roku po zdaniu kolejnych rygorozów uzyskuje stopień naukowy doktora, po czym wyrusza za granicę – do Berlina (1890–1891) i Paryża (1892), celem odbycia uzupełniających studiów specjalistycznych.

Po powrocie do kraju Jaworski wydaje rozprawę habilitacyjną pt. *Nauka o służebnościach wedle prawa austriackiego* (1892), która zawiera krytyczną ocenę pozytywizmu prawniczego i szkoły historycznej, co zadecydowało o negatywnej ocenie przez referenta i koreferentów przewodu habilitacyjnego (prof. prof. S. Madeyski, L. Dargun, J. Rosenblatt). Niezrażony niepowodzeniem młody uczony habilituje się dwa lata później (1894) na podstawie rozprawy *Prawo nadzastawu wedle ustawodawstwa austriackiego* (referentami zostali profesorowie F. Zoll, J. Rosenblatt i F. Fierich). Na podstawie obronionej pracy, w której uznał wartości pozytywizmu (a w późniejszym okresie z powodzeniem je rozwijał), wydział wystąpił z wnioskiem o nadanie Jaworskiemu *veniam legendi* z zakresu prawa cywilnego, co pozwoliło w sierpniu następnego roku na mianowanie go prywatnym docentem austriackiego prawa cywilnego w Katedrze Prawa Cywilnego UJ. O szerokich zainteresowaniach młodego badacza świadczy to, że od 1895 roku docent W.L. Jaworski prowadził przez wiele lat nieobowiązkowe wykłady austriackiego prawa górniczego.

Wkrótce też wkroczył w następny etap kariery naukowej, otrzymując na podstawie nominacji cesarskiej z dniem 1 kwietnia 1899 roku tytuł profesora nadzwyczajnego prawa cywilnego, zaś przez nominację z dnia 14 października 1905 roku został profesorem zwyczajnym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jaworski przez dwie dekady kierował Katedrą Prawa Cywilnego, Nauki Administracji i Prawa Administracyjnego (1910–1930). Od 1910 roku, wykładał też prawo administracyjne. W tym okresie opublikował prace, które stanowiły podstawę do nadania mu kolejnych tytułów i stopni naukowych, m.in. *Ustawy o księgach publicznych*, t. I–II (Kraków 1897), *Komentarz do austriackiego kodeksu cywilnego* (Kraków 1900), *Kodeks cywilny austriacki* (t. I–II 1903, 1905), wchodząc w obręb zagadnień z pogranicza prawa cywilnego i administracyjnego. W lutym 1910 roku, dekretem ministerialnym Jaworski został mianowany na stanowisko profesora nauki administracji i austriackiego prawa administracyjnego. Jednak jego zainteresowania naukowe wychodziły daleko poza zakres prawa administracyjnego i obejmowały

zagadnienia prawa cywilnego, publicznego, państwowego oraz filozofii prawa, dowodząc, iż Jaworski był jednym z najwybitniejszych prawników pozostającej pod austriackim panowaniem Galicji, a później odrodzonej Polski.

Niezależnie od pracy naukowej i dydaktycznej pod koniec lat dziewięćdziesiątych Jaworski aktywnie uczestniczy w życiu politycznym Galicji. Jeszcze w roku 1900 zostaje redaktorem „Czasu”, w którym propaguje poparcie dla Legionów, w przekonaniu, że niezbędne jest istnienie polskiej siły zbrojnej. W roku następnym zostaje wybrany posłem na galicyjski Sejm Krajowy, zachowując mandat poselski aż do roku 1914. Jego kariera polityczna ewoluowała od poglądów demokratyczno-liberalnych do myśli konserwatywnej. W kolejnych latach Jaworski zdobywa pozycję jednego z przywódców Stronnictwa Prawicy Narodowej (1907–1918). Od roku 1911 do 1918 zasiada w parlamencie austriackim – Radzie Państwa. Wyrazem jego aktywności politycznej tamtego okresu była praca napisana wspólnie z M. Bobrzyńskim i J. Milewskim, *Z dziejów odrodzenia politycznego Galicji 1859–1873* (Kraków 1905) oraz dobrze obrazujące ówczesną sytuację polityczną *Listy z Sejmu roku 1910* (Kraków 1911) (za: M. Jaskólski, *Złota księga...*, 2000).

Obok kariery politycznej W.L. Jaworski pozostaje aktywnym inicjatorem życia naukowego i jednym z „ojców założycieli” (wraz z prof. Michałem Rostworowskim i prof. Aleksandrem Włodzimierzem Czerkawskim) krakowskiej politologii, współautorem pomysłu stworzenia na ziemiach polskich instytucjonalnych fundamentów tej dziedziny wiedzy. Przyjaźń i paryskie doświadczenia późniejszych profesorów Wydziału Prawa UJ z czasu studiów w *l'École Libre des Sciences Politiques* przesądziły o wyborze modelu francuskiego – niezależnej instytucji kształcącej – zaimplementowanego do warunków polskich pod zaborami. Trzech profesorów położyło kamień węgielny pod zintegrowanie całego środowiska tworzącego krakowski ośrodek Nauk Politycznych, także w wymiarze instytucjonalnym. Założone jesienią 1909 roku w Krakowie Towarzystwo Polskiej Szkoły Nauk Politycznych w którego zarządzie zasiedli Rostworowski (przewodniczący), Jaworski (zastępca przewodniczącego) i Czerkawski (członek zarządu), stawiało sobie za cel uruchomienie nowej jednostki: Polskiej Szkoły Nauk Politycznych (PSNP). W Archiwach UJ w aktach PSNP zachowała się petycja (wraz z programem nauczania) do Sejmu Galicyjskiego, w której Towarzystwo PSNP prosiło o przyznanie dotacji na cel mającej powstać dobrze zorganizowanej, specjalnej Szkoły Nauk Politycznych. Szkoła ta miała pełnić funkcję centrum nauk politycznych, z nadrzędnym celem podjęcia edukacji obywatelskiej, prowadzonej w duchu przeciwdziałania postępującej dezintegracji społeczeństwa wrastającego w struktury ustrojowe organizmów państwowych zaborców. PSNP została utworzona w Krakowie w listopadzie 1911 roku i do 1914 zachowała charakter instytucji prywatnej, status pozauniwersytecki gwarantował jej bowiem większą niezależność organizacyjno-programową i tym samym poszerzał swobodę manewru decydentów uczelni wobec władz zaborczych. Już wówczas w dalekosiężnych planach rozważano nawet utworzenie Wydziału Nauk Politycznych. Mimo

iż Jaworski wykładał w Polskiej Szkole Nauk Politycznych tylko przez jeden semestr (*Stosunki gminne i reforma gminna w Galicji* w wymiarze 10 godzin), silnie oddziaływał na poglądy całego młodszego pokolenia czołowych naukowców i politologów związanych ze Szkołą Nauk Politycznych w dwudziestoleciu międzywojennym, m.in. Macieja Starzewskiego i Konstantego Grzybowskiego. Elementem tego wpływu było także inspirowanie w środowisku studentów Szkoły Nauk Politycznych dyskusji na istotne tematy związane z polityką. W tym sensie możemy uznać więc W.L. Jaworskiego za jednego z twórców krakowskiej szkoły myślenia politycznego przełomu wieków. Z aktywności politycznej Jaworskiego, wyróżniającej go spośród innych twórców szkoły, wynikało powszechne jej postrzeganie jako bastionu krakowskich konserwatystów. Szkoła Nauk Politycznych była bowiem nie tylko instytucją kształcącą młodzież, lecz także ośrodkiem budowania pewnej tradycji, wartości i sposobu myślenia o polityce z uwzględnieniem nurtu konserwatywno-prawicowego.

W roku 1920 Szkoła Nauk Politycznych uzyskała status jednostki przy Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, powołanej do „krzewienia wiedzy polityczno-dyplomatycznej i społeczno-ekonomicznej”. Także w okresie międzywojennym SNP Jaworski nie był jej aktywnym wykładowcą, lecz przez kształtowanie osobowości i wpływ na kadre nauczającą szkoły był w jej życiu cały czas obecny.

Po wybuchu I wojny światowej został wiceprezesem, a następnie od 1915 roku (do 1916) prezesem Naczelnego Komitetu Narodowego – organu, który miał stanowić polityczne zaplecze Legionów Piłsudskiego. W tym samym roku ogłosił odezwę *Do Narodu*, w której proponował połączenie ziem dawnego Królestwa Polskiego i Galicji z sejmem i rządem w Warszawie, ale pod berłem monarchii habsburskiej, jako trzeciego członu monarchii austro-węgierskiej. Rysując wizję Polski powojennej, Jaworski pisał:

Zbadanie sposobu, w jaki gospodarcze połączenie Polski z Europą centralną ma się dokonać, musiało być przeprowadzone zbadaniem, w jaki sposób sama Europa centralna ma być skonstruowana, a to nie ze stanowiska specyficznie polskiego interesu, ale ze stanowiska interesu wspólnego Europy centralnej, w szczególności w uwzględnieniu interesów rozwojowych monarchii austro-węgierskiej. My, Polacy z Austrii, którzy spodziewamy się szczęśliwej przyszłości naszej ojczyzny w najściślejszym związku z Austrią... (*Polska przyczółkiem mostowym w polityce i gospodarstwie*, „Czas” 21 VIII 1916, nr 420).

Uważał, że Rosja nigdy nie dopuści do rozwoju Polski i dlatego lansował pro-austriacką opcję, zakładając, że wojnę wygrają mocarstwa centralne. Z czasem naraziło go to na krytykę większości ugrupowań politycznych, które dążąc do pełnej niepodległości Polski, przylepiły mu etykietkę „austrofila”, co zrodziło rozdzźwięk między nim a J. Piłsudskim, który wobec niezdecydowania władz austriackich wzywał oficerów i żołnierzy do występowania z Legionów. Po traktacie

brzeskim i procesie polskich legionistów w Marmarosz-Sziget, jak większość Polaków traci zaufanie do polityki państw centralnych, a na znak protestu składa tytuł tajnego radcy dworu i przyznane odznaczenia austriackie. Wycofuje się z życia politycznego i działalności politycznej.

W odrodzonej Polsce Jaworski powraca do pracy uniwersytecko-naukowej. W lipcu 1919 roku zostaje wybrany na dziekana Wydziału Prawa UJ. Działalność dydaktyczno-naukowa nie przeszkadza mu w komentowaniu życia politycznego. Polemizując z Romanem Dmowskim i tezami jego pracy pt. *Upadek myśli konserwatywnej w Polsce* (Warszawa 1914), Jaworski odpowiada w „Czasie”, a potem w osobno wydanej broszurze pt. *P. Dmowski o konserwatystach* (Kraków 1914) pisząc:

[...] *myśl* bowiem, metoda myślenia nie może upaść i zniknąć. W pewnych okresach czasu i w pewnych terytoriach ... można mówić o „upadku takiego a takiego stronnictwa”, ale nie o „upadku myśli”.

Polemika ta weszła z czasem do kanonu literatury polskiej konserwatywnej myśli politycznej.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości prof. Jaworski uczestniczy we wszystkich kodyfikacjach prawa, podejmując udaną próbę unifikacji systemów prawa cywilnego trzech prawodawstw zaborczych w jednolity system polski. Obejmując nominację na prezesa sekcji prawa cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej powołanej w czerwcu 1919 roku, prezentował niezwykle nowoczesne i śmiałe koncepcje projektów ustaw unifikujących prawo pozaborowe na potrzeby nowo powstałego państwa polskiego. Wśród wielu prac związanych z kodyfikacją prawa cywilnego wyróżnić należy dzieło *Prawo Cywilne na ziemiach polskich* (t. I–II, Warszawa–Kraków 1919–1920), zaś z zakresu prawa administracyjnego wielokrotnie wznawiany podręcznik akademicki pt. *Nauka prawa administracyjnego* (Kraków 1924), który mimo założeń i treści wybitnie niemarksistowskich, był podręcznikiem akademickim obowiązującym na wielu uniwersytetach jeszcze w pierwszych latach PRL. Inspirowany normatywizmem Jaworski pisał:

Jeżeli państwo jest całością prawa, to jest całością norm prawnych. Inaczej: jest całością porządku we współżyciu ludzi. Norma bowiem jest, jakżeśmy powiedzieli, porządkiem polegającym na tym, że dwie sytuacje faktyczne wiąże się z sobą przymusem. Jak te sytuacje powstają nie należy do prawa, do niego bowiem tylko należy jak one są wyrażone (*Nauka prawa administracyjnego*, Warszawa 1924).

Warto dodać, iż powołanie Jaworskiego na przewodniczącego Komisji ds. Uporządkowania Ustawodawstwa Agrarnego, zaowocowało w roku 1928 jego własnym, autorskim projektem *Kodeksu agrarnego*.

W latach 1920–1927 Jaworski pełnił funkcję redaktora naczelnego „Czasopisma Prawniczego i Ekonomicznego”. Równolegle powstawały prace z zakresu prawa cywilnego, takie jak: zbiory *Prawa państwa polskiego* wydane w czterech

tomach (Kraków 1919–1921), *Nowożytny kodeks cywilny* (Kraków 1922), szkice prawnicze (Kraków 1921–1923), *Państwo praworządne a reforma rolna* (Kraków 1922), *Reforma rolna* (Kraków 1926).

W tym czasie zainteresowania naukowe Jaworskiego wyszły poza dyscyplinę prawa cywilistycznego i administracyjnego, w kierunku problematyki filozofii prawa oraz konstytucjonalizmu. Wyrazem tych nowych orientacji twórczych oraz powoływania Jaworskiego jako eksperta w zakresie rewizji konstytucji marcowej, a potem prac nad nową konstytucją był m.in. komentarz *Uwagi prawnicze o projekcie konstytucji* (1921) oraz *Ankieta o Konstytucji z 17 marca 1921* (1924).

Po przewrocie majowym Jaworski intensywniej zajmował się prawem konstytucyjnym, a swoje poglądy zawarł w projekcie ustawy zasadniczej – to *Projekt konstytucji* wydany w 1928 roku, który dla piłsudczyków stał się źródłem wielu inspiracji w odniesieniu do nowych form ustrojowych niepodległej Polski (wiele zawartych w nim myśli – zwłaszcza w części poświęconej władzy prezydenta – znalazło odzwierciedlenie w konstytucji kwietniowej z 1935 roku). W projekcie tym opowiedział się za wzmocnieniem władzy wykonawczej opartej na dualizmie rządu (tworzenia porządku prawnego) i kontroli jako podstawowych funkcji państwa. O doniosłości naukowej tego dzieła świadczą załączone do komentarzy poszczególnych artykułów projekty ustaw, rozwijające sformułowania konkretnych artykułów „konstytucyjnych” i uzasadniające konstrukcję państwa na trzech kolumnach: rządzie, samorządzie i organach kontrolujących jeden i drugi. Jaworski dokonał syntezy normatywizmu (Kelsena) z chrześcijańskim uniwersalizmem (regułami „moralności Chrystusowej”). Uważał, że organem urzeczywistniającym porządek prawny państwa (jako całości norm prawnych) jest prezydent, którego władza jest jedna i niepodzielna, przy czym państwo musi opierać się na niezmiennie trwałej podporze, jaką jest moralność katolicka. Wyraził to w przypisie art. 1 dzieła:

Organem, który urzeczywistnia porządek prawny, stanowiący Państwo Polskie, jest wyłącznie Prezydent Rzeczypospolitej [...] [który władzę wykonuje – T.M.] wedle zasad moralności Chrystusowej i nie może być w tem żadną normą ograniczony.

W tej konstrukcji uniwersalne zasady etyki chrześcijańskiej stanowiły pierwsze ogniwo i prapoczątek łańcucha norm prawnych. Norma podstawowa Kelsena będąca normą pomyślaną niezależnie od jakiegokolwiek bytu realnego i podstawą obowiązywania całego systemu prawa pozytywnego – została zastąpiona przez Jaworskiego pojęciem uniwersalistycznej „moralności Chrystusowej”.

Chrześcijańska moralność została ustanowiona ponad ustawodawstwem jako fundament państwa oraz władzy państwowej. Jaworski uważał, że pomimo iż nie można uznać „moralności Chrystusowej” za prawo, jednak zachowuje ona moc obowiązującą i oddziałuje na funkcjonowanie państwa. Jako rygorysta moralny tak uzasadniał swą koncepcję: „Nie mówimy o Kościele, ale o moralności opartej na religii, a więc nie mówimy o normach prawnych prawa kościelnego, ale o normach

moralności, które nie są normami prawnymi”. W innym miejscu dodawał: „[...] norma prawna nie może skodyfikować żadnego wierzenia metafizycznego, może jednak skodyfikować usunięcie przeszkód, które by stawały w drodze w wyznawaniu lub stosowaniu w życiu wierzeń metafizycznych”. Czynnikiem równoważącym władzę prezydenta miał być samorząd terytorialno-zawodowy oraz silna pozycja jednostki (organu państwa – porządku prawnego) z konstytucyjnie zagwarantowanymi prawami (ograniczonymi wyłącznie przez zmianę ustawy zasadniczej).

Koncepcja Jaworskiego, podporządkowująca cały normatywnie rozumiany system prawa transcendentальnym wartościom, była przedmiotem krytyki ze strony lwowskiego profesora Stanisława Starzyńskiego, który widział w niej zagrożenie dla praw podmiotowych. Jak trafnie zauważa Jaskólski, recepcja myśli Kelsenowskiej przebiegała u Jaworskiego w sposób dość swobodny, podporządkowywał ją bowiem swojemu światopoglądowi i koncepcji ustrojowej, traktując elementy tej teorii w sposób wybiórczy. Nie można więc mówić o czystości tej teorii w rozumieniu Kelsena, a elementy mistyczno-religijne są z nią wręcz sprzeczne. Koncepcja normatywna W. Jaworskiego przyczyniła się jednak do wytworzenia tradycji intelektualnej krakowskiej szkoły nauk politycznych i była źródłem inspiracji dla naukowców, szczególnie tych z młodszego pokolenia. Spadkobiercy tradycji intelektualnej Jaworskiego w sferze myślenia o państwie i władzy: Maciej Starzewski i Konstanty Grzybowski, kontynuowali podjęte przez niego problemy badawcze, aczkolwiek w twórczej opozycji do założeń mistrza, odrzucając amalgamat ustroju i metafizyki. Uczniowie Jaworskiego stanowili trzon późniejszej Kadry Szkoły Nauk Politycznych, nie tylko wykładając podstawy prawa konstytucyjnego i ustrojowego ówczesnych państw europejskich (m.in. prawo konstytucyjne porównawcze, konstytucje Imperium Brytyjskiego, Austrii, Szwajcarii, ZSRR), lecz także rozwijając nowe kierunki badań, np. geopolitykę imperiów, (m.in. francuskiego, brytyjskiego, Niemiec).

Pod koniec życia Jaworski skupiał wokół projektów konstytucji i ustaw kreślących kształt nowego państwa wielu wybitnych prawników oraz liczną grupę wykładowców i przyszłych wykładowców SNP UJ. W tym czasie ukazały się krótsze rozprawy i artykuły, m.in.: *W sprawie nowej konstytucji* (Kraków 1928), *Myśli o ustroju państwowym* (Kraków 1928), *Reforma notariatu* (Kraków 1929).

Wspomnieć należy także o publikacjach na temat polskiej polityki zagranicznej, w których przestrzegał przed możliwością odwetu niemieckiego oraz zbliżeniem Francji i Niemiec na tle ekonomicznym.

W roku 1927 (wydanie II w 1929) ukazały się w Krakowie *Notatki* – zbiór aforyzmów i przemyśleń, w których wybitny uczony ukazał nieznane oblicze – człowieka zdystansowanego do świata polityki i samego siebie. Pisał:

Polityk jest jak aktor. Ma te same ambicje, zazdrości, pretensje. Czuje się też wiecznie pokrzywdzonym przez dyrektora, bo wszystkie role on lepiej by zagrał. Zapomina tylko, że sędzią jest nie dyrektor, ale publiczność. Dlatego wśród polityków jest tak mało artystów, a tak wielu błaznów (*Notatki*, 1929).

Pomimo choroby Jaworski pozostał prężnym komentatorem międzynarodowej rzeczywistości międzywojennej. Tak opisał zjawisko rosnącej popularności ideologii faszyzmu:

Bolszewizm i faszyzm są w tym właśnie zgodne, że usunęły zasadę większości, a usunęły ją w ten sposób, że nie należących do partii komunistycznej względnie faszystowskiej wyrzuciły po prostu poza Państwo [...] Faszyzm wywraca do góry nogami dotychczasowy ustrój polityczny, społeczny i gospodarczy [...] źródeł dla swego działania szuka w intuicji [...] a intuicję zidentyfikował z instynktem, rasą i krwią [...]. Faszyzm wydał wojnę walce klas, ale sam przez swój skrajny nacjonalizm staje na stanowisku walki narodów (*Ze studiów nad faszyzmem*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” 1929).

O wszechstronności zainteresowań Jaworskiego, w tym odnoszących się do politycznych procesów i miejsca Polski w Europie, świadczy opublikowany w 1929 roku artykuł pt. *Stany Zjednoczone Europy* („Droga” 1929, nr 12), w którym sceptycznie odnosił się do popularnej w latach dwudziestych XX wieku koncepcji „Paneuropy” Coudenhove – Kalergi, upatrując gwarancji niepodległej ojczyzny w suwerenności państwa. W swoim tekście Jaworski stawiał pytania, które do dziś są aktualne:

Czy taka unja da się zbudować bez naruszenia suwerenności poszczególnych państw? [...] Państwa muszą „chcieć” ludzie, którzy wchodzi w jego skład. Inaczej rozpadłoby się w gruzy. Tak samo ma się rzecz z każdym związkiem. Stanów Zjednoczonych Europy – muszą chcieć Europejczycy. Czy jednak tacy istnieją? [...] bez wspólności ducha ani powstać, ani utrzymać się nie może żaden związek ludzki.

Ową wspólnotę ducha, o której pisał, zrodziło dopiero doświadczenie tragedii II wojny światowej, która stała się katalizatorem narodzin Wspólnot Europejskich i politycznej integracji Europy.

Władysław Leopold Jaworski zmarł przedwcześnie 14 lipca 1930 roku na skutek nieszczęśliwego wypadku w Milanówku pod Warszawą. Został pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Był wielkim uczonym, ideologiem konserwatyzmu polskiego i wieloletnim profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, a nade wszystko wybitnym myślicielem, prawnikiem, filozofem polityki, oddanym patriotą i mężem stanu swojego pokolenia. Główne jego dzieła przypadają na początek naszego wieku i okres kształtowania się myśli państwowej niepodległej Polski, przez co stał się równie wielkim politykiem zasłużonym ojczyźnie. Wniósł wreszcie nieoceniony wkład w ufundowanie instytucjonalnych i intelektualnych podwalin Szkoły Nauk Politycznych UJ, która po czasy współczesne kształci i wychowuje studentów oraz praktyków polityki, a także skupia w swoim gronie uznanych teoretyków myśli politycznej.

Wyrazem głębokiego uznania dla jego dorobku była księga wspomnień poświęcona jego pamięci, wydana przez grono wybitnych osobistości, w tym polskich prawników i profesorów UJ. Jeden z nich, Stanisław Estreicher, pod-

sumowując życie i twórczość Jaworskiego, napisze, że był on jednym z najwybitniejszych przedstawicieli całej generacji zrodzonej po powstaniu styczniowym, a przygotowującej nową Polskę, po którym pozostaje

[...] kilka doniosłych kart historii narodu [...] szereg znakomitych prac naukowych [...] pamięć nauczyciela młodzieży uwielbianego przez uczniów a oddanego im całym sercem. A ponad tym wszystkim, góruje pamięć i przekonanie, że zszedł ze świata człowiek niezwykły, duch szlachetny i gorący, jeden z najbardziej zasłużonych synów Ojczyzny i jeden z najbardziej miłujących ją sług (Wł. L. Jaworskiego życie i działalność, St. Estreicher i inni, Kraków 1931).

BIBLIOGRAFIA

- Grzybowski K., *Normatywizm w filozofii prawa Władysława Leopolda Jaworskiego (1865–1930)* [w:] *Studia z dziejów Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. M. Patkaniowski, Kraków 1964.
- Jaskólski M., *Między normatywizmem a uniwersalizmem. Myśl prawnopolityczna Władysława L. Jaworskiego*, Wrocław–Warszawa 1988.
- Jaskólski M., *Władysław Leopold Jaworski* [w:] *Złota Księga Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000.
- Jaworski W.L., *Projekt Konstytucji*, Kraków 1928.
- Jaworski W.L., *Notatki*, wyd. I – Kraków 1927, wyd. II – Kraków 1929.
- Jaworski W.L., *Stany Zjednoczone Europy, „Droga”* 1929, nr 12.
- Jaworski W.L., *Polska przyczółkiem mostowym w polityce i gospodarstwie, „Czas”*, 21 VIII 1916, nr 420.
- Jaworski W.L., *Ze studiów nad faszyzmem, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne”* 1929.
- Konstytucjonaliści polscy. 1918–2011. Sylwetki uczonych*, red. A. Szmyt, P. Sarnecki, R. Mojak, Warszawa 2012.
- Nasza konstytucja. Cykl odczytów urządzonych staraniem Dyrekcji Szkoły Nauk Politycznych w Krakowie od 12 do 25 maja 1921 roku*, Warszawa 2012.
- Patkaniowski M., *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od reformy kołłątajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964.
- Włodarski B., *Szkoła Nauk Politycznych UJ 1920–1949*, rozprawa doktorska, Archiwum UJ, Dokt. 2010/120.